

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 66, Haziran/ June 2021, 466-481

**GECE KARANLIĞINI AYDINLATAN TANRIÇA HEKATE:
KYZIKOS ÖRNEKLERİ***

**Goddess Hecate that Illuminates the Darkness of the Night:
Examples of Kyzikos**

(Makale Geliş Tarihi: 24.05.2021 / Kabul Tarihi: 03.06.2021)

Ahmet Cuneydi HAS**

Öz

Antik dönemde Anadolu ve Yunanistan'ın en gizemli figürlerinden birisi tanrıça Hecate olmuştur. Bu kültün çıkış noktasının Anadolu'nun Karia Bölgesi olduğu ve Demeter-Persephone, Artemis, Kybele kültleriyle benzerlikler içerdiği bilinmektedir. Arkeolojik buluntular göz önüne alındığında Hecate kültü, Anadolu ve Kıta Yunanistan haricinde Ege Adaları, İtalya ve Sicilya'ya dağılan çok geniş bir coğrafyada yaşatılmıştır. Tanrıça sihrin, zenginliğin, ay ve gecenin temsilcisi olarak bilinmekte; meşale, bereket boynuzu, hançer, anahtar-kilit, yıldız, köpek, tazı, at ve orak gibi atribütlerle tanınmaktaydı. Bu araştırma Kyzikos kentinden ele geçen iki adet tanrıça Hecate heykelinden hareketle kültün çıkış noktası, ikonografisi ve mitolojisinin açıklanmasına dayanmaktadır. Ele alınan eserler stilistik ve ikonografik açılarından benzerleriyle kıyaslanarak tanımlanmaya ve tarihlendirilme çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kyzikos, Hecate, Tanrıça, Heykeltıraşlık, Anadolu

Abstract

One of the most mysterious figures of Anatolia and Greece in ancient times was the goddess Hecate. It is known that the starting point of this cult is the Karia Region of Anatolia and it has similarities with the cults of Demeter-

* Bu makale Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalında gerçekleştirilen "Kyzikos Heykeltıraşlık Eserleri" adlı doktora tez çalışmasının bir bölümünden türetilmiştir.

** Dr., E-mail: ahmetchas@gmail.com / ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4503-0257>

Persephone, Artemis, and Kybele. Considering the archaeological findings, the Hecate cult has been kept alive in a very wide geography distributed to the Aegean Islands, Italy and Sicily, apart from Anatolia and Greece. Goddess is known as the representative of magic, wealth, moon and night; It was known for its attributes such as torch, horn of fertility, dagger, key-lock, star, dog, hound, horse and sickle. This research is based on explaining the starting point, iconography and mythology of the cult based on the two goddess Hecate statues found in the city of Kyzikos. The studied works were tried to be defined and dated by comparing them with similar ones in stylistic and iconographic terms.

Keywords: Kyzicus, Hecate, Goddess, Sculpture, Anatolia

Giriş

Kyzikos'un zengin arkeolojik buluntuları arasında kayda değer bir yere sahip olan heykeltıraşlık eserleri genellikle mitolojik anlatımlarla zenginleştirilmiştir. Bunlar arasında: *Zeus, Apollon, Athena, Artemis, Herakles, Kybele, Üç Güzeller, Nike, Dionysos, Demeter-Persephone* gibi figürleri sayılabiliriz. Kentin bu mitolojik figürleri haricinde daha önce değinilmeyen tanrıça Hekate kültü ise yine bu zenginliğin göstergesidir. Kentten ele geçen eserler bu bağlamda değerlendirilmiş ve Kyzikos'un sosyal, kültürel ve stratejik açılardan kültle bağlantıları ilişkilendirilme çalışılmıştır. Anadolu'nun pek çok kentinde rastlanılan Hekate kültüne, Mysia Bölgesinin en önemli kenti Kyzikos'tan ele geçen iki örnekle değinilmiştir.

Kyzikos ve Tanrıça Hekate Kültünün Kökeni

Kyzikos kenti, (Harita 1) Balıkesir ili sınırları içerisinde, Bandırma-Erdek karayolunun 9. km'de Düzler Mevkii'nde bulunmaktadır (Koçhan, 2011: s. 11). Günümüzde "Belkıs" ya da "Balkız" olarak anılan kent, Kapıdağ Yarımadası'nın ana-kara ile birleştiği kıstağın kuzeyinde yer almaktadır (Andrewes, 1982: s. 15). Kent, yer aldığı konum itibari ile hem karadan hem de denizden bağlantılarını çok iyi kullanmış, Arkaik dönemden Doğu Roma İmparatorluğu dönemine kadar sanatsal ve kültürel anlamda adından sıkça söz ettirmiştir (Koçhan, 2008: 361). Doğal limanlara ve verimli topraklara sahip olan kentte: Hadrianus Tapınağı, Agora, Nekropolis, Anfitiyatro, Bouleuterion, Metroon, Su Kemerleri, Tiyatro ve Kent Surları gibi önemli arkeolojik kalıntılar günümüzde yoğun bitki örtüsü içerisinde kalmıştır¹.

Hesiodos'un Theogonia'sında iyiliğin kaynağı, zenginlik, bilgelik, yenilmezlik ve denizcilere şans getirdiğine inanılan Hekate, antik dönemde sihrin, zenginliğin tanrıçası olarak bilinmekteydi (Theis, 2018: s. 165; Hesiodos, 410/450, s.

¹ Kyzikos antik kentinde ilk kazılar, Prof. Dr. Abdullah Yaylalı'nın başkanlığında 1989-1997 yılları arasında Hadrianus Tapınağı'nda gerçekleştirilmiştir. Ara verilen kazı çalışmaları, 2006 yılında Prof. Dr. Nurettin Koçhan'ın kazı başkanlığında yeniden başlamış ve halen devam etmektedir.

118; Howatson, 2013: s. 365). Hekate ay ve gecenin tanrıçası, yeryüzü ile yer altı âlemi arasında gidip gelen bir figür olarak da karşımıza çıkmaktadır (Kraus, 1960: s. 168). Tanrıçaya, “ölülerin kraliçesi”, “yeraltı sakini”, “ışık getiren” gibi epithetler yüklenmişti (Berg, 1974: s. 128). Atribüleri ise meşale, bereket boynuzu, hançer, anahtar-kilit, yıldız, köpek, tazi, at ve orak gibi sembollerden oluşmaktaydı (Başaran, 2004: s. 89; Bozkurt, 2017: s. 35; Grimal, 2006: s. 228; Özbay, 2018: s. 69; <https://arachne.uni-koeln.de>, Londra British Müzesi, 10320). Bu saydıklarımız arasında daha çok bilinen anahtar-kilit kavramı, Hekate'nin sadece yer altına geçişin değil aynı zamanda yeniden doğuşun sembolü anlamına gelen “*Kourotrophos*” sıfatını simgelemektedir (Boedeker, 1983: s. 82; Leger, 2015: s. 213). Kendisine eşlik eden vahşi köpekler ile beraber gecenin karanlığını ışığıyla aydınlatan, meşale taşıyan anlamlarında ise “*Phosphoros*” sıfatı ile anılmaktaydı (Kraus, 1960: s. 13; Ogden, 2007: s. 114).

Anadolu’da Hekate kültürünün ilk kaydının MÖ 6. yüzyılda Miletos Apollon Delphinion’da ele geçen yuvarlak bir sunak olduğu kabul edilmektedir (Kraus, 1960: s. 2). Burada bulunan sunak üzerinde meclis yöneticilerinin isimleri ve bunu Hekate’ye adadıkları yazmaktadır. Pausanias ise Hekate heykellerinin ilk örneğinin Klasik Dönemin önemli heykeltıraşlarından Alkamenes (MÖ 431-404) tarafından yapıldığını bildirmektedir (Kraus, 1960: s. 16; Fuchs, 1978: s. 32, Taf. 5-8; Boysal, 1979: s. 55). MÖ 430-420 yıllarına tarihlendirilen ve Atina Akropolisinde bulunan bu heykelin tüm halkın koruyucusu olduğuna inanılırdı (Alexander, 1939, s. 272; Boardman, 2002: Fig. 222). Hellenistik Döneme gelindiğinde yaygınlaşan Hekate kültürünün Attika’da farklı isimler altında yaşatıldığı (Berg, 1974: s. 128) ve bu kültürün ortaya çıkış noktasının Yunan ana karası olduğu bazı arkeolojik ve edebi kaynaklar tarafından ileri sürülmekteydi (Berg, 1974: s. 128). Fakat bazı araştırmacılar ise Hekate’nin Anadolu’ya özgü bir tanrıça olduğunu ve Yunan pantheonuna buradan geçtiğini iddia etmişlerdir (Chamonard, 1895: s. 235; Farnell, 1896: s. 506; Alexander, 1939: s. 272; Kennedy, 1998: s. 146; Karagöz, 2002: s. 502; Theis, 2018: s. 166). Bu görüşü destekleyen en önemli deliller ise Anadolu’nun farklı bölgelerinde ele geçen eserler olmuştur (Farnell, 1896: s. 507; Greaves, 2003: s. 27). Bunlardan en önemlileri: Az önce bahsi geçen Miletos sunağı, Lagina Hekate Tapınağının doğu - kuzey frizleri (Resim 6) ve (Chamonard, 1895: s. 235-262; Webb, 1996: Fig. 83-88) Stratonikeia sikkelerindeki betimler² (Meadows, 2002: s. 79) tanrıça kültürünün yaşatıldığı düşüncesini doğrulamaktadır (Kraus, 1960: s. 2). Roma Dönemine gelindiğinde Ephesos Artemis Tapınağı’nın çevresinde Hekate heykelinin olduğu ve bundan dolayı burada küçük bir tapınım alanının varlığı da bu fikri desteklemektedir (Bozkurt, 2017: s. 28).

² Hellenistik Döneme tarihlendirilen bu sikkelerin ön yüz betimlerinde genellikle Zeus Başı nadiren de Hekate Başı arka yüzlerinde ise ayakta, cepheden verilen Tanrıça Hekate elinde meşale ya da paterali verilirdi. Bkz: Ekici, 2013, s. 33-34, Fig. 32-35).

Köken konusunda gözden kaçırılmaması gereken başka bir husus da etimolojik açıdan Hekate sözcüğünün Yunancadan ziyade Karia Bölgesinin yerel dil yapısına benzerliğidir (Kraus, 1960: s. 16). Nitekim “*Hekat*” kelimesinin Mausolos Hanedanlığı’nın adı olan Hekatomnus’u ya da coğrafi yerin adı Hekataios’u çağrıştırması bu görüşün ileri sürülmesine zemin hazırlamıştır (Berg, 1974: s. 128). Elbette Hekate’ye ait olduğu düşünülen eserler, sadece Anadolu ve Yunanistan’da değil aynı zamanda Ege Adaları, İtalya, Sicilya gibi bölgelerde de ele geçmiştir (Farnell, 1896: s. 503).

1. Hekateion Heykeli (Üçlü Hekate)

Heykelin bu biçimde işlenişinin nedeni: Kötü ruhların yol kavşaklarında özellikle de üç yol ağzlarında bulunulduğuna olan inanıştı (Şahin, 2006: s. 56). Çünkü tanrıça Hekate, yol kavşaklarının ve tüm kapıların kontrolünü elinde tutmaktaydı (Latura, 2014: s. 40). Bundan dolayı Hekate heykelleri, yuvarlak bir sütuna sırtlarını dayayan üç kadın betimi şeklinde yorumlanmıştır (Resim 2). Hesiodos, Hekate’nin üçlü biçimde betimlenmesini, yeraltı, deniz ve gökyüzü üzerinde hâkimiyetin sembolü olmasına bağlamaktadır (Hesiodos, 118/119, s. 410). Bir anlamda Hekate’nin, yer altını Hades, denizleri Poseidon ve gökyüzünü Zeus ile idare ettiğini belirtmekteydi (Hesiodos, s. 421). Bazı bilim adamları ise bu tarzda betimlemeyi, Hekate’nin Demeter ve Persephone ile olan ilişkisine bağlamış (Friedman, 2002: s. 144), yeryüzündeki Artemis, gökyüzündeki Selene ve ölümler diyarındaki Persephone ile ilişkilendirmişlerdir (Farnell, 1896: s. 554; Roman - Roman, 2010: s. 187).

Hekateion heykellerinin (Resim 3) arkaistik geleneğin devam ettirilerek geç dönemlere kadar özellikle Hellenistik Dönemde belli kalıplar çerçevesinde sıklıkla üretildiklerini söyleyebiliriz (Tulunay, 2015: s. 21). Eserlerde bol dökümlü peploslar üzerinde kemerin sıkmasıyla oluşan kıvrım yapıları, sağ kolun aşağıda sol kolun ise göğsün üzerinde işlenmesi aşına olduğumuz ayrıntılardı (Gualandi, 1969: s. 233, Fig. 26). Figürlerde yukarıya doğru çekilen ağır ve kalın kumaş yapısının bacaklar üzerinde yay şeklinde kıvrımlara dönüşmesi yine gelenekselleşen özelliklerdendi³. Bu genel özellikleri yansıtan British ve Kopenhag Ulusal Müzesi’nde sergilenen Anadolu kökenli Hekateion heykelleri önemli örneklerdir⁴. Hellenistik Döneme tarihlenen bu iki eserde giysinin beldeki kemerle bağlanması sonucunda oluşan ince kıvrım yapıları ve iki bacak arasında bulunan kalın giysi tomarları bizim eserimizi de anımsatmaktadır⁵.

Araştırmamıza konu olan bu eserlerden ilki Bandırma Arkeoloji Müzesi’nde sergilenen “*Üçlü Hekate*” (Hekateion) heykelidir (Resim 1; Çizim 1). Kyzikos kentinden ele geçen Hekateion, silindirik bir sütuna yaslanan “*üç gövdeli, üç başlı ve*

³ Delos’tan ele geçen örneklerde bahsettiğimiz benzerlikleri barındırmaktadır. Bkz. Hadjidakis, 2003, s. 181, Fig. 225-226.

⁴ <https://www.britishmuseum.org>, Müze numarası 1859, 1226.753; Kraus 1960, Taf. 18 (1-3).

⁵ <https://www.britishmuseum.org>, Müze numarası 1849,1201.57; <https://arachne.uni-koeln.de>, Müze numarası 10696.

altı kollu” biçimde farklı yönlere bakar tarzda işlenmiştir (Karagöz, 2002, s. 303; Kraus, 1960, s. 169; Otto, 1950, s. 186, Taf. 67.1). Tanrıça Hekatenin bu tiplende figürlerin peploslu verildikleri ve göğsün hemen altında bir düğümle bağlanmış kat kat kıvrımların olduğu gözlenir. Üçlü tiplende verilen kadın figürlerinin çok fazla aşınan sağ ellerinde muhtemelen uzun meşaleler bulunurken göğsün üzerinde bulunan sol ellerinde ise bir nesne bulunmaktadır.

Roma Döneminde ise seri biçimde heykelleri üretilen Hekate figürüne (Theis, 2018: s. 168), kendi içinde farklı tipler sergileyen, diğer tanrı ve tanrıçalarla ilişkili (Şahin, 2006: s. 56; Karagöz, 200: s. 303), olarak heykellerde (LIMC VI-II, 661, Fig. 110-116), kabartmalarda (LIMC VI-II, 659, Fig. 51, 65, 69), sikkelerde (LIMC VI-II, Fig. 171,172,175,176; Karagöz, 2002: s. 313; Şahin, 2011: s. 237), seramiklerde (Farnell, 1896: s. 512), ve mezar stellerinde (LIMC VI-II, 672-673, Fig. 326-328) rastlanılmaktadır (Karagöz, 2002: s. 313; Şahin, 2016: s. 1, Fig. 2 a-g; LIMC-VI-1, 985-988). Hekate heykellerinin bu işleniş tarzını Anadolu’da Perge, Aizonai, Kibyra, Elea, Laodikeia, Side ve Kyzikos gibi kentlerde görmek mümkündür (Karagöz, 2002: s. 313; Çelebi, 2017: s. 59). Ayrıca Taşoz, Abdera, Aegina ve Samothrake gibi farklı bölgelerde de tanrıçaya ait eserler ele geçmiştir (Karagöz, 2002: s. 305). Bu dönemde Hekateion’ların şematik ve yalın yapıli kıvrımlara dönüştüğü gözlenmiştir (Başaran, 2004: s. 89, Res. 1-3). İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nde sergilenen Roma Dönemine ait Phryg kökenli Hekateion heykeli bunu yansıtan güzel bir örnektir (Karagöz, 2002: s. 311, Res. 8-10). Aegina’da ve Ephesos’ta ele geçen Hekateion heykelleri de stilistik ayrıntılarıyla benzer özellikler sergilemektedirler (Vermeule, 1965: s. 289; Mitropoulou, 1978: s. 46).

Kyzikos Hekateion’una bakıldığında arkaistik gelenekte, vücudu saran ağır yapıli peplos ve khitonun varlığı göze batmaktadır. Bir silindirik sütuna sırtlarını dayamış olan kadın heykellerinin göğüs üzerinde bulunan sol ellerinde nesne tuttukları anlaşılmaktadır. Vücuda paralel biçimde aşağıya doğru uzatılan sağ kolların ise muhtemelen kaideye kadar inen uzun bir meşaleyi ya da giysi kenarlarını tuttukları görülmektedir⁶. Esere bakıldığında oldukça aşındığı, üst ve alt kısımlarında kırılmaların olduğu, kemerin sıkmasıyla ağır ve dökümlü giysinin merkezde üçgene dönüşen kıvrımlara dönüştüğü izlenmektedir (Eckstein, 1965: Taf. 12-14). Bahsettiğimiz bu stilistik ve ikonografik detayların Hellenistik Dönem sonlarında daha yoğun olduğu bilinmektedir.

2. Adak Steli

Bu stelin tabanında, kenarlarında ve işlenen figürün yüzünde yer yer oluşan kırıklara rağmen genel itibariyle korunduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde Louvre

⁶ Bu tipte khiton ve peploslu üçlü Hekate heykelleri incelendiğinde kollarının hareketi farklılık göstermektedir. Figürlerin kollarının her iki yanına uzatıldığı ya da bir eliyle göğsünde nesne tutan diğeri ile de meşale tutan örneklerin çoğunlukta oldukları gözlenmiştir. Bkz: Gualandi, 1969, s. 233-272. Fig. 25-26; Harrison, Pl. 36 (147)- Pl. 37 (149); Durugönül, 2015, s. 143.

Müzesi'nde sergilenen ve daha önce bazı yayınlarda kısaca değinilen bu stelde, Tanrıça Hekate'nin her iki elinde tuttuğu uzun saplı meşaleleri, bilindik giysisi ve alt kısımda tazısıyla işlendiği (Artemis ?) (Resim 4; Çizim 2) görülmektedir (Özgan, 2016: s. 114, Res. 93). Tanrıça Hekate'nin en önemli sembollerinden birisi olan bu tazı betimleri, stellerin tabanlarına ya da köşelerine denk gelecek şekilde işlenirlerdi (Warr, 1895: s. 390). Hekate'ye eşlik eden bu köpek ya da tazılar, karanlıkta hayaletlere rehberlik ettiği sanılan uğursuz tiplermelerdi (Şahin, 2016: s. 1, 34. dp.) Burada tanrıçanın arka tarafında gördüğümüz tazı ya da vahşi köpek betimini de Artemis-Hekate veya Demeter-Persephone kültlerinin ikonografik bir bileşimi şeklinde yorumlayabiliriz (Brehm, 2002: s. 25-32, Taf. 9).

Hekate'nin mezar ve adak stellerinde ya da diğer kabartmalarda taşıdığı meşalelerin (Şahin, 2016: s. 1. Fig. 4, 5, 7, 9), Artemis, Dionysos, Demeter-Persephone ve Selene gibi figürlerde de kullanıldığı bilinmektedir. (Albayrak, 2008: s. 152; Roman – Roman, 2010: s. 187). Hekate'nin işlendiği bazı eserlerin özellikle “*Artemis-Hekate*” şeklinde yorumlanması da bu ayrıntıdan kaynaklanmış olsa gerektir (Alexander, 1939: s. 272). Bunun yanı sıra tanrıçanın giysisi, mahsulleri ve sürüleri koruması, ormanlarda, dağlarda, kavşaklarda görülmesi gibi niteliklerini de sayabiliriz (Alexander, 1939: s. 272; Farnell, 1896: s. 510; Petersen, 1881: s. 1). Klasik Dönemin sonlarında görülmeye başlanan Artemis-Hekate ikilisine (Reeder, 1987: s. 423). British Müzesi'nde sergilenen ve Thessalia Bölgesinde Krannon (Resim 7) antik kentinde bulunan adak kabartması güzel bir örnektir⁷. Burada ortada işlenen kadının figürü, sağ eliyle kısırağın başına çelenk yerleştirirken sol eliyle de meşalesini tutmaktadır (Kraus, 1960: s. 31, Taf. 2, 3). Yunanistan'ın Eleusis kentinden ele geçen ve aynı döneme tarihlendirilen Triptolemos betimli adak stelinin sol tarafında, her iki elinde meşale tutan kadın figürünün de Hekate olduğu düşünülmektedir (Pappageli, 2002: s. 232, Fig. 234).

Hellenistik Dönemin başlarına tarihlendirilen Pire'den (Resim 5) ele geçen adak stelinin yanı sıra Pergamon ve Atina Arkeoloji müzelerinde sergilenen stellerdeki ayakta ve cepheden verilen figürlerin her iki ellerinde tuttuğu uzun saplı meşaleler form açısından eserimizle oldukça benzerdir (Karusu, 1969: s. 138, Taf. 42a, Nr. 1403; <https://arachne.uni-koeln.de>, 1202 nolu eser). Bu tipte adak kabartmalarında figürün kollarının dirseklerden kırılmasıyla meşalelerin stel köşelerine denk gelmesi, başını hafiften yana doğru eğmesi ve bacaklarından birini kırması Hellenistik Dönem Hekatelerinin ortak özellikleridir (White, 1976: s. 165, Pl. 28, Fig. 37). Louvre örneğimizde görülen tanrıçaya eşlik eden köpek betiminin yarısının figür arkasına denk gelecek şekilde işlenmesi de bu dönemde sıkça rastlanılan bir durumdur. Himationun sol koltuk altına sıkıştırılarak göğüs üzerinde yığın halinde karmaşık kıvrımların oluşması, göbük üzerinde görülen ince pileli şeffaf giysi de Hellenistik Döneme giden stilistik ayrıntıları hatırlatmaktadır (Eule, 1965: s. 186, Taf. 1, Abb.

⁷ British Museum, Greek & Roman Antiquities, Müz. Env. No: 1839,0806.3.

KS 60). Anadolu'nun değişik kentlerinde başka tanrı ya da tanrıçalarla birlikte Hekate kültürünün Hellenistik Dönemde Miletos, Ephesos, Samos, Smyrna, Kyzikos, Lampsakos, Laodikeia, Akmonia, Aizonai ve Stratonikeia gibi kentlerde yaşatıldığı bilinmektedir (Kraus, 1960: s. 24; Reeder, 1987: s. 423). Kyzikos'tan ele geçen ve geneline bakıldığında iyi korunmuş olan adak stelinde, Tanrıça Hekate figürünün stilistik ve ikonografik açılarından yukarıda sıraladığımız kentlerden çok da farklı olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu eserlerin geneline bakıldığında bilhassa biçim ve teknik özelliklerinden hareketle dekoratif amaçlı yapıldıklarını ve MÖ 2. yüzyıl ayrıntılarını barındırdıkları düşünülmektedir (Özgan, 2016: s. 114, Res. 92-94).

Sonuç

Anadolu'nun pek çok bölgesinde tapınım gören Hekate'nin Mysia Bölgesi'nde de kabul gördüğü ele geçen bulgularla desteklenmiştir (Munro 1897: s. 283, Nr. 48). Bunu kanıtlayan en güzel örneklerden birisi de bölgenin en önemli kentleri arasında gösterilen Kyzikos'tur. Kentin sahip olduğu limanlar ve konumu sayesinde geliştirdiği sosyal, siyasi, ekonomik atılımlar doğal olarak kültürel ve sanatsal faaliyetlere de yansımıştır. Bununla beraber yönetici sınıfın bölgedeki diğer kentlerle özellikle Pergamon ile olan ılımlı ilişkileri de bu gelişime katkıda bulunmuştur. Bunun en güzel göstergeleri ise Kyzikos'un zengin mitolojik repertuarıyla harmanlayarak ürettiği heykeltıraşlık eserleri olmuştur.

Genellikle mermerden yapıldığı için sağlam ve çok sayıda ele geçen Hekate heykellerinin Paris Louvre ve Bandırma Arkeoloji Müzelerinde sergilenen Kyzikos kökenli örnekleri, yoğun olarak üretildikleri Hellenistik Dönem sonlarına (Petersen, 1881: s. 1-84) verilmektedir. Bu dönemde yaşayan insanlar için kapılar, sınırlar, nehirler, göl kenarları ve yolların kesiştiği noktalar özen gösterilmesi gereken yerlerdi. İnsanların buralarda kendilerini rahat hissetmeleri, yolların ve tüm kapıların koruyucu tanrıçası Hekate'ye bağlılıktan geçmekteydi. Kyzikos'ta balıkçılığın yaygın olduğunu antik dönemde ünlü Kyzikene sikkelerindeki betimlerden öğrenmekteyiz (Mildenberg, 1995: s. 1; Koçhan, 2011: s. 119). Anadolu'da yalnızca üç kentte bulunan amphitheatr'dan birinin Kyzikos'ta bulunması ve buralarda oyunların düzenlendiği de bilinmektedir (Meral, 2000: s. 13). Buna ilaveten kentte Hadrianus Tapınağı'nda gerçekleştirilen kazılar sonucunda çok sayıda zırlı heykeltıraşlık eserlerinin ele geçmesi de halkın savaşçı bir toplum olduklarını kanıtlamaktadır. Kyzikos kentiyle ilgili bu bilgiler göz önüne alındığında balıkçıları, atletleri ve savaşçıları himayesi altına alan tanrıça Hekate'nin kültürünün burada yaşanmasını da doğal karşılamak gerekir.

Araştırmamızda her yönüyle değindiğimiz üçlü Hekate (Hekateion) heykeli ve adak steli, tanrıçanın en tanınan temsilleri arasında yerini almıştır. Bunlardan ilki olan Hekateion heykelinin yeryüzü, yeraltı dünyası, deniz ve gökyüzünü simgelediği kabul edilmiştir. Bu düşünce Hekate'nin yeryüzündeki Artemis, gökyüzündeki Se-

lene ve ölümler diyarındaki Persephone ile bağlantılı olduğu fikrini doğurmuştur. Kyzikos kökenli olup Avrupa müzelerine götürülen eserler arasında bulunan adak steli, "Artemis-Hekate" adlandırmasının literatürdeki en önemli örnekleri arasında yer almaktadır. Bunu vurgulamamın nedeni ise günümüze kadar çok iyi korunmuş olması ve Hekate'nin en önemli atribüleri olan; uzun saplı meşaleleri, giysi tarzı ve tazı (köpek?) betimlerinin tümünün eserde işlenmiş olmasıdır. Yine bu araştırmada ele aldığımız adak steli, kaliteli işçiliği, stili ve ikonografisiyle Kyzikos'un üst düzey bir heykeltıraşlığa sahip olduğunu kanıtlayan eserlerden olmuştur.

Kaynakça

Albayrak, Yusuf (2008). *Anadolu'da Artemis Kültü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Alexander, Christine (1939). "A Wooden Hekataion of the Hellenistic Period", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, Sayı: 34/12. S. 272-274.

Andrewes, A. (1982), "Notion and Kyzikos: The Sources Compared", *Journal History Studies*, Sayı: 102, s. 15-25.

Başaran, Cevat (2004). "Kuşadası Hekatesi (Trivia)", Taner Korkut (Ed.). 60. Yaşındaki Fahri Işık'a Armağan. Anadolu'da Doğdu, İstanbul: Ege Yayınları, s. 89-94.

Berges, Dietrich (1986). *Hellenistische Rundaltäre Kleinasiens*, Freiburg im Breisgau: Freiburg.

Berg, William (1974). "Hecate: Greek or "Anatolian"?", *Numen*, Sayı: 21/2, s. 128-140.

Boedeker, Deborah (1983). "Hecate: A Transfunctional Goddess in the Theogony?", *Transactions of the American Philological Association (1974-2014)*, Sayı: 113, s. 79-93.

Boardman, John (2002). *Yunan Heykeli Klasik Dönem*, Gürkan Ergin (Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.

Boysal, Yusuf (1979). *Arkaik Devir Heykeltıraşlığı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Bozkurt, Emine (2017). *Tanrıça Hekate*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Bremen, Riet V. (2011). "The Temple of Hecate at Lagina, Der Fries des Hekateions von Lagina", *The Classical Review*, Sayı: 61/1, s. 261-262.

Çelebi, Binnur (2017). *Hayat Veren Tanrıçanın Ölüm Tanrıçasına Dönüşümü: Hekate*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Chamonard, Joseph (1895). “Les Sculptures de la Frise du Temple d’Hekate a Lagina”, *Bulletin de Correspondance Hellenique*, Sayı: 19, s. 235-262.

Daniel, Robert W. (1988). “Hekate's Peplos”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, , Sayı: 72, 278.

Donald, White (1976). “Excavations in the Sanctuary of Demeter and Persephone at Cyrene”, Fourth Preliminary Report, *American Journal of Archaeology*, Sayı: 80/2, s. 165-181.

Eckstein, Felix (1965). “Das Hekataion in der British School zu Athen”, *Antike Plastik*, Sayı: IV/3, Taf. 12-14.

Ekici, Makbule (2013). *Karia Şehir Sikkeleri ve Lagina’da Bulunan Sikkelerin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ellen, D. Reeder (1987). “The Mother of the Gods and a Hellenistic Bronze Matrix”, *American Journal of Archaeology*, Sayı: 91/3, s. 423-440.

Eule, J. Cordelia (2001). *Hellenistische Bürgerinnen aus Kleinasien*, Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı, İstanbul.

Farnell, L. Richard (1896). *The Cults of the Greek States*, Oxford: Oxford Clarendon Press.

Friedman, Leah (2002). *Hestia, Hekate, and Hermes: An archetypal trinity of constancy, complexity, and change*, Carpinteria: Pacifica Graduate Institute.

Fuchs, Werner (1978). “Zue Hekate des Alkamenes”, *Boreas*, Sayı: I, s. 32-35.

George, C. W. Warr (1895). “The Hesiodic Hekate”, *The Classical Review*, Sayı: 9/8, s. 390-393.

Greaves, Alan M (2003). *Miletos Bir Tarih*, H. Çınar Öztürk (Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.

Grimal, Pierre (2007). *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, Sevgi Tamgüç (Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

Gualandi, Giorgio (1969). “Artemis-Hekate Un Problema Di Tipologia Nella Scultura Ellenistica”, *Revue Archéologique*, Sayı: s. 233-272.

Hadjidakis, P. J. (2003). *The Archaeological Museum of Delos*, Athens: Olkos Publisher.

Harrison, Evelyn B. (1965). “Archaic and Archaistic Sculpture”, *The Athenian Agora*, Sayı: 11, s. 1-192.

Hesiodos, (2012). *Theogonia, İşler ve Günler – Tanrıların Doğuşu*, Furkan

Akderin (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Joseph, Chamonard (1895). “Les sculptures de la frise du temple d'Hécate à Lagina”, *Bulletin de Correspondance Hellenique*, Sayı: 19, s. 235-262.

Kalliopi, Papaggeli (2002). *Elefsis, The Archaeological Site and The Museum*, Athens: Olkos Publisher.

Karagöz, Şehrazat (2002). “Küçük Asya’ya Özgü Bir Tanrıça: Hekate”, *Anadolu Araştırmaları*, Sayı:16, s. 303-320.

Karusu, Semni (1969). *Archaeologisches Nationalmuseum, Generaldirektion Für Altertümer Und Denkmalpflege*, Athens: Generaldirektion für Altertümer und Denkmalpflege.

Koçhan, Nurettin (2011). *Kyzikos Tarihi ve Mimari Kalıntıları*, Bursa: Renkvizyon Ofset Form Matbaacılık.

Kraus, Theodor (1960). *Hekate: Studien zu Wesen und Bild Der Göttin in Kleinasien und Griechenland*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.

Latura, George (2014). “Plato’s X & Hekate’s Crossroads Astronomical Links to the Mysteries of Eleusis”, *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, Sayı: 14/3, s. 37-44.

Leger, Ruth M. (2015). *Artemis and her Cult*, (PhD. Thesis), University of Birmingham, Department of Classics, Ancient History and Archaeology, School of History and Cultures College of Arts and Law, Birmingham.

LIMC. (1984). *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, Switzerland.

Meadows, A. R. (2002). “Stratonikeia in Caria: the Hellenistic City and its Coinage”, *The Numismatic Chronicle*, Sayı: 162, s. 79-134.

Meral, Korkmaz (2000). “Kyzikos Amphitheatr’ı Işığında Amphitheatrlarda Düzenlenen Oyunlar”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı: 94, s. 13-19.

Mike, D. Kennedy (1998). *Encyclopeida Greco-Roman Mythology*, California: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.

Mildenberg, Leo (1995). “The Cyzicenes: A Reappraisal”, *American Journal of Numismatics*, Sayı: 5-6, s. 1-12.

Mitropoulou, Elpis (1978). *Triple Hekate mainly on votive reliefs, coins, gems and amulets*, Athens: Pyli,

Munro, J.A.R. (1897). “Explorations in Mysia”, *The Geographical Journal*, Sayı: 9/2, s. 150-169.

Ogden, Daniel (2007). *A Companion to Greek Religion*, Malden: Blackwell Publishing.

Oliver, Brehm (2002). “Artemis, Hekate oder Persephone ? Überlegungen zur jugendlichen Göttin auf Einem Spatklassischen Relief Aus Kyzikos”, *Asia Minor Studien*, Sayı 44, s. 25-32.

Otto, Walter (1950). *Handbuch Der Archaologie*, München: Bech'sche Verlagsbuchhandlung.

Özbay, Fikret (2018). “Eski Anadolu Toplumlarında Köpek”, *Seleucia*, Sayı: 8, s. 61-90.

Özgan, Ramazan (2016). *Hellenistik Devir Heykeltıraşlığı II, Erken Hellenistikten Yüksek Hellenistiğe*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları,

Petersen, Eugen (1881). “Die Dreigestaltige Hekate”, *Archaeologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich-Ungarn*, Sayı: 5, s. 1-84.

Roman, Luke - Roman, Monica (2010). *Greek and Roman Mythology*, New York: Facts on File.

Serra, Durugönül (2005). *Manisa Müzesi Heykeltıraşlık Eserleri*, Mersin: Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları-3.

Şahin, N. Eda A. (2006). “Anadolu’da Hekate Korpusu ve Çeşitli Müzelerde Hekate Eserleri Üzerinde Çalışmalar”, *Arkeoloji Sanat Yayınları*, Sayı: 121, s. 56-67.

Şahin, N. Eda A. (2011). “Antalya Müzesi’nden İki Hekateion”, *Adalya*, Sayı: 14, s. 237-258.

Şahin, N. Eda A. (2016). “The Cult of Hecate in Lydia: Evidence from the Manisa Museum”, *Gephyra*, Sayı: 13, s. 1-48.

Theis, Christoffer (2018). “Hekate Triformis auf Gemmen”, *De Gruyter*, Sayı: 19, s. 165-180.

Tırpan, A. Adil - Gider Zeliha (2012). “The Temple of Hekate at Lagina, Dipteros und Pseudodipteros, Bauhistorische und Archaologische Forschungen”, *Byzas*, Sayı: 12, s. 181-202.

Tulunay, Elif Tül (2015). “Efes Müzesi’den Yeni Bir Hekateion”, *Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü*, s. 21-23.

Vermeule, Cornelius C. (1965). “Greek, Etruscan, Roman, and Byzantine Sculpture in the Museum of Fine Arts”, *The Classical Journal*, Sayı: 60/7, s. 289-305.

Zimmer, Gerhard (1988). “Griechische und Römische Statuetten und Grossbronzen”, *Akten der 9. Internationalen Tagung über Antike Bronzen*, s. 66-73.

Webb, Pamela A. (1996). Hellenistic Architectural Sculpture: Figural Motifs in Western Anatolia and the Aegean Island, London: The University of Wisconsin Press.

Elektronik Kaynaklar

Müze numarası 2202. Angeblich erworben durch Spiegelthal in Smyrna (Conze 1891, S. 75 Nr. 172, (ET:23.03.2021). <https://arachne.uni-koeln.de>.

Müze numarası 1849,1201.57. (ET:23.03.2021). <https://www.britishmuseum.org>,

Müze numarası 10696, (ET:23.03.2021). <https://arachne.uni-koeln.de>,

Müze numarası 1859, 1226.753, (ET:23.03.2021). <https://www.britishmuseum.org>,

British Museum, Greek & Roman Antiquities, Müz. Env. No: 1839,0806.3, (ET:23.03.2021). <https://www.britishmuseum.org/collection>,

DaphneVarenya,(ET:23.03.2021). https://www.academia.edu/11144029/Hekate_cenni_teologici_e_culto,

Athen Archäologisches Nationalmuseum 1202, (ET:23.03.2021). <https://arachne.uni-koeln.de>,

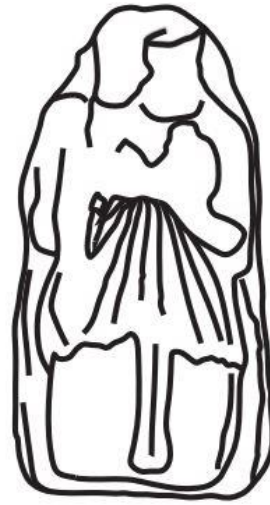
80403. (ET:23.03.2021). <https://arachne.uni-koeln.de>,

Harita 1 Kyzikos ve Hekate Kültünün Olduğu Kentler
(<https://earth.google.com>)

Resim 1 Kyzikos Hekatesi
(Kyzikos Kazı Arşivi)

Çizim 1 Kyzikos Hekatesi

Resim 2 Kyzikos Hekatesi (Kyzikos Kazı Arşivi)

Resim 3 Üçlü Hekate (Hekateion)
(<https://www.metmuseum.org>)

Resim 4 Kyzikos Adak Steli
(Özgan, 2016, Res. 93)

Çizim 2 Kyzikos Adak Steli

Resim 5 Pire'den Adak Steli Üzerinde Hekate (Karusu, 1969, s. 138, Taf. 42a, Nr. 1403)

Resim 6 Lagina Hekate Tapınağı'nın Doğu Frizinden Hekate Figürü (Böker, 2010, s. 67, Res. 39)

Resim 7 Krannon'dan Adak Kabartması
(Kraus, 1960, Taf. 2.3)